

TIẾP CẬN QUYỀN CON NGƯỜI TRONG GIẢNG DẠY CHÍNH SÁCH HÌNH SỰ TRONG GIAI ĐOẠN MỚI

TRẦN HỮU TRÁNG*

Tóm tắt: Bài viết phân tích về khái niệm tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự; phân tích về cơ sở chính trị, cơ sở pháp lý và cơ sở đạo đức trong tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự; phân tích làm rõ các nội dung của tiếp cận quyền con người trong giảng dạy các nguyên tắc của chính sách hình sự và đưa ra khuyến nghị nâng cao hiệu quả của tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự trong giai đoạn mới.

Từ khóa: Tiếp cận quyền con người, giảng dạy, chính sách hình sự, giai đoạn mới.

Ngày nhận bài: 15/12/2023; Biên tập xong: 22/12/2023; Duyệt đăng: 22/12/2023

APPROACH TO HUMAN RIGHTS IN TEACHING CRIMINAL POLICY IN THE NEW PHASE

Abstract: The article analyzes the concept of human rights approach in teaching criminal policy; the political basis, legal basis and ethical basis in approaching human rights in teaching criminal policy; as well as analyzes and clarifies the content of the human rights approach in teaching principles of criminal policy. On that basis, the author makes recommendations to improve the effectiveness of the human rights approach in teaching criminal policy in the new phase.

Keywords: Approach to human rights, teaching, criminal policy, new phase

Received: Dec 15th, 2023; Editing completed: Dec 22nd, 2023; Accepted for publication: Dec 22nd, 2023

1. Khái niệm tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự

Chính sách hình sự là một bộ phận của chính sách của Nhà nước về phòng ngừa và chống tội phạm được thể hiện trong các văn bản pháp luật điều chỉnh các lĩnh vực liên quan đến phòng ngừa và chống tội phạm. Chính sách hình sự bao gồm chính sách pháp luật hình sự, chính sách pháp luật tố tụng hình sự, chính sách pháp luật thi hành án hình sự, chính sách phòng ngừa tội phạm.¹ Quyền con người là những đặc quyền tự nhiên, bắt nguồn từ nhân phẩm vốn có của con người, không có bất kỳ sự phân biệt đối xử nào.² Quyền con người

là một giá trị tổ hợp bao gồm nhiều giá trị cụ thể với tư cách là các quyền của con người... Quyền con người là giá trị xã hội thể hiện sự tôn trọng phẩm giá cá nhân con người; là giá trị xã hội đặt ra nghĩa vụ đối với tất cả mọi người phải tôn trọng... giá trị xã hội được ghi nhận, bảo đảm và bảo vệ bằng pháp luật quốc gia và pháp luật quốc tế.³ Như vậy, có thể thấy, quyền con người chính là các quyền tự nhiên, vốn có của con người được pháp luật quốc tế và pháp luật quốc gia ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ. Pháp luật hình sự ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người trên cơ sở cụ thể

* Email: Huu TRANG@gmail.com

Phó Giáo sư, Tiến sĩ, Phó Trưởng phòng Đào tạo và Quản lý sinh viên, Trường Đại học Kiểm sát Hà Nội

³ Võ Khánh Vinh, "Tư tưởng về Nhà nước pháp quyền trong tuyên ngôn phổ quát về quyền con người và ý nghĩa với Việt Nam", *Tạp chí pháp luật về Quyền con người*, số chuyên đề (33)-2023, tr.19

¹ Võ Khánh Vinh, *Chính sách pháp luật*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2020, tr. 155-156

² Tường Duy Kiên, "Tiếp cận quyền con người trong xây dựng Luật Trật tự, an toàn giao thông đường bộ ở Việt Nam hiện nay", *Tạp chí Lý luận về quyền con người*, số 2 (23) - 2022

hóa các quan điểm, chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước thành các chính sách và pháp luật hình sự.

Tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự là sự vận dụng các nguyên tắc, chuẩn mực quốc tế về quyền con người, các quan điểm, chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước về quyền con người để giúp hiểu rõ những chính sách hình sự của Nhà nước trong việc ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người trong phòng, chống và kiểm soát tội phạm. Đây là một nội dung có phạm vi rất rộng nên trong khuôn khổ bài viết này, tác giả chỉ tập trung bàn về một số cơ sở và nội dung trong tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự.

2. Cơ sở chính trị trong tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự trong giai đoạn mới

Cơ sở chính trị trong tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự trong giai đoạn mới chính là các quan điểm, chủ trương, đường lối của Đảng và Nhà nước về quyền con người trong giai đoạn mới.

Đảng Cộng sản Việt Nam từ khi thành lập đến nay luôn kiên định, kiên trì quan điểm tôn trọng, ghi nhận, bảo đảm và bảo vệ tốt nhất quyền con người. Trong các Văn kiện, Đảng luôn xác định quyền con người là mục tiêu, bản chất, động lực phát triển của chế độ xã hội chủ nghĩa.⁴ Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá

độ lên chủ nghĩa xã hội năm 1991 (bổ sung, phát triển năm 2011) đã xác định: “*Con người là trung tâm của chiến lược phát triển, đồng thời là chủ thể phát triển. Tôn trọng và bảo vệ quyền con người, gắn quyền con người với quyền và lợi ích của dân tộc, đất nước và quyền làm chủ của nhân dân*”⁵. Nghị quyết Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII của Đảng, tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người được thể hiện rõ trong nội hàm “*bảo đảm an ninh con người*”. Quan điểm này được thể hiện xuyên suốt trong nhiều nội dung quan trọng trong các văn kiện Đại hội. Định hướng phát triển đất nước giai đoạn 2021-2030 tại định hướng thứ 5 có nội dung: “*bảo đảm an ninh xã hội, an ninh con người, thực hiện tiến bộ và công bằng xã hội*”.⁶ Mục VIII của Báo cáo Chính trị về “*Quản lý phát triển xã hội bền vững, bảo đảm tiến bộ, công bằng xã hội*” đã xác định “*Tăng cường quản lý phát triển xã hội, bảo đảm tiến bộ và công bằng xã hội, ... an ninh xã hội, an ninh con người*”⁷. Một trong các nhiệm vụ trọng tâm mà Văn kiện xác định là “*thực hiện tốt chính sách xã hội, bảo đảm an ninh xã hội, an ninh con người...*”⁸ Sự đề cao giá trị, vai trò của con người là chủ thể sáng tạo của quản lý phát triển xã hội và xây dựng đất nước chính là đề cao giá trị quyền con

⁴ Nguyễn Đình Bằng, Bùi Thị Hoàn (2021), *Quan điểm Đại hội XIII của Đảng về bảo đảm và thúc đẩy quyền con người*, Tạp chí Quốc phòng toàn dân. Nguồn: <http://m.tapchiquptd.vn/vi/quan-triet-thuc-hien-nghi-quyet/quan-diem-dai-hoi-xiii-cua-dang-ve-bao-dam-va-thuc-day-quyen-con-nguoi-16961.html>.

⁵ Đảng Cộng sản Việt Nam, *Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội năm 1991, (bổ sung, phát triển năm 2011)*, Báo Điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam. Nguồn: <https://tulieuvankien.dangcongsan.vn/ban-chap-hanh-trung-uong-dang/dai-hoi-dang/lan-thu-xi/cuong-linh-xay-dung-dat-nuoc-trong-thoi-ky-qua-do-len-chu-nghia-xa-hoi-bo-sung-phat-trien-nam-2011-1528>.

⁶ Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, Tập I*, Nxb. Chính trị Quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2021, tr.116.

⁷ Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Tlđđ, tr. 147, 148.

⁸ Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Tlđđ, tr. 202.

người, hướng đến mục tiêu nâng cao chất lượng cuộc sống và chỉ số hạnh phúc của người Việt Nam.⁹ Đây là quan điểm xuyên suốt của Đảng trong việc ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người, kể cả những quyền mới phát sinh, như: quyền an ninh, an toàn thông tin mạng, quyền mua bán, kinh doanh trên nền tảng Internet, quyền giáo dục, sinh hoạt tôn giáo, văn hóa trực tuyến, quyền bí mật đời tư, quyền về thân thể, danh dự, nhân phẩm của trẻ em, quyền của những người lao động di cư,...¹⁰

Nghị quyết số 27-NQ/TW ngày 09/11/2022 của Hội nghị lần thứ 6 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XIII về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới đã nhấn mạnh “lấy con người là trung tâm, mục tiêu, chủ thể và động lực phát triển đất nước; Nhà nước tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người, quyền công dân”. Nghị quyết xác định một trong các mục tiêu cụ thể đến năm 2030 là “Hoàn thiện cơ bản các cơ chế bảo đảm quyền làm chủ của Nhân dân, bảo đảm và bảo vệ quyền con người, quyền công dân” và “Hoàn thành cơ bản việc xây dựng nền tư pháp chuyên nghiệp, hiện đại, công bằng, nghiêm minh, liêm chính, phụng sự Tổ quốc, phục vụ Nhân dân, bảo vệ công lý, bảo vệ quyền con người, quyền công dân”. Nghị quyết yêu

cầu cần thống nhất nhận thức: Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam là: “Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam do Đảng Cộng sản Việt Nam lãnh đạo; Nhà nước của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân; quyền con người, quyền công dân được công nhận, tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ theo Hiến pháp và pháp luật”; “Bảo đảm quyền làm chủ của Nhân dân, thượng tôn Hiến pháp và pháp luật, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người, quyền công dân”.¹¹

Để thúc đẩy tuyên truyền, phổ biến, giáo dục quyền con người nhằm tạo sự chuyển biến trong nhận thức của người học, của đội ngũ nhà giáo, cán bộ quản lý giáo dục về tầm quan trọng, ý thức tự bảo vệ các quyền của bản thân, tôn trọng nhân phẩm, các quyền và tự do của người khác; ý thức về trách nhiệm, nghĩa vụ của công dân đối với nhà nước và xã hội, góp phần phát triển toàn diện con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu hội nhập và phát triển bền vững của đất nước, Thủ tướng Chính phủ đã ban hành Quyết định số 1309/QĐ-TTg ngày 05/9/2017 phê duyệt Đề án đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục trong hệ thống giáo dục quốc dân. Đề án xác định mục tiêu giai đoạn 2021-2025 là triển khai đào tạo, bồi dưỡng kiến thức về quyền con người cho toàn bộ đội ngũ cán bộ quản lý giáo dục, giảng viên, giáo viên các cấp và đến năm 2025, 100% các cơ sở giáo dục trong hệ thống giáo dục quốc dân tổ chức giáo dục quyền con người cho người học.¹² Ngày 21/12/2021, Thủ tướng Chính

⁹ Nguyễn Văn Lý, Võ Công Khôi (2022), *Bảo đảm an ninh con người theo tinh thần Đại hội XIII của Đảng*, Tạp chí Lý luận chính trị điện tử. Nguồn: <http://lyluanchinhtri.vn/home/index.php/thuc-tien/item/4542-bao-dam-an-ninh-con-nguoi-theo-tinh-than-dai-hoi-xiii-cua-dang.html>.

¹⁰ Nguyễn Thanh Tuấn (2021), *Đại hội XIII: Những chủ trương lớn về quyền con người*, Tạp chí Xây dựng Đảng online. Nguồn: <https://www xaydungdang.org.vn/nhan-quyen-va-cuoc-song/dai-hoi-xiii-nhung-chu-truong-lon-ve-quyen-con-nguoi-15040>.

¹¹ Đảng Cộng sản Việt Nam, Nghị quyết số 27-NQ/TW ngày 09/11/2022 Hội nghị lần thứ 6 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XIII về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới.

¹² Thủ tướng Chính phủ, Quyết định số 1309/QĐ-

phủ ban hành Chỉ thị số 34/CT-TTg về việc tăng cường thực hiện đề án đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục trong hệ thống giáo dục quốc dân. Chỉ thị yêu cầu các bộ, ngành, ủy ban nhân dân các cấp tiếp tục đẩy mạnh thực hiện đề án giáo dục quyền con người phù hợp với từng cấp học, trình độ đào tạo trong hệ thống giáo dục quốc dân trong tình hình mới.¹³ Đây là những cơ sở chính trị quan trọng để Nhà nước thể chế hóa thành các chính sách, pháp luật ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người nói chung, cũng như trong lĩnh vực hình sự nói riêng. Tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự là phải giúp người học hiểu rõ cơ sở chính trị, hiểu rõ những chủ trương, đường lối, quan điểm của Đảng trong việc ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người xuyên suốt tiến trình lịch sử của đất nước cũng như trong giai đoạn mới hiện nay.

3. Cơ sở pháp lý trong tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự

Chính sách hình sự là chính sách của Nhà nước về phòng ngừa và chống tội phạm được thể hiện ở việc soạn thảo và thực hiện các mục tiêu và nhiệm vụ của Nhà nước trong lĩnh vực chống và phòng ngừa tội phạm.¹⁴ Chính sách hình sự một mặt dựa trên các chủ trương, đường lối, quan điểm của Đảng, mặt khác lại dựa

trên những quy phạm pháp luật đã cụ thể hóa các chủ trương, đường lối, quan điểm của Đảng trong đạo luật gốc (Hiến pháp) và một số đạo luật liên quan đến phòng, chống tội phạm. Hiến pháp năm 2013 quy định rất cụ thể về quyền con người, quyền công dân tại chương II. Trên cơ sở quyền con người, quyền công dân đã được hiến định, Nhà nước xác định các chính sách hình sự tương thích để ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ tốt nhất các quyền con người, quyền công dân này. Ví dụ, căn cứ Điều 19, Điều 20 Hiến pháp năm 2013 về quyền sống, quyền bất khả xâm phạm về thân thể, quyền được bảo vệ về sức khỏe, Nhà nước xác định chính sách hình sự nghiêm trị các hành vi xâm phạm tính mạng, sức khỏe của con người. Từ chính sách này, Bộ luật Hình sự (BLHS) năm 2015 xác định mức cao nhất của khung hình phạt áp dụng đối với người phạm tội giết người là chung thân hoặc tử hình (khoản 1 Điều 123); mức cao nhất của khung hình phạt áp dụng đối với người phạm tội cố ý gây thương tích hoặc gây tổn hại cho sức khỏe của người khác là hình phạt tù chung thân (khoản 5 Điều 134).

Cơ sở pháp lý của chính sách hình sự không chỉ là các quy định của Hiến pháp mà còn bao gồm cả những quy định của các văn bản pháp luật có liên quan đến phòng, chống tội phạm. Một trong các yêu cầu của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa là một hệ thống pháp luật đồng bộ, thống nhất để bảo đảm nâng cao hiệu quả điều chỉnh của hệ thống pháp luật.¹⁵ Pháp luật hình sự là một hệ thống pháp luật đặt

TTg ngày 05/9/2017 phê duyệt Đề án đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục trong hệ thống giáo dục quốc dân.

¹³ Thủ tướng Chính phủ, Chỉ thị số 34/CT-TTg ngày 21/12/2021 về việc tăng cường thực hiện đề án đưa nội dung quyền con người vào chương trình giáo dục trong hệ thống giáo dục quốc dân.

¹⁴ Võ Khánh Vinh, *Chính sách pháp luật*, Sđd, tr.408.

¹⁵ Lục Việt Dũng (2023), *Hoàn thiện hệ thống pháp luật trong giai đoạn mới*, Tạp chí Dân chủ và pháp luật. Nguồn: <https://danchuphapluat.vn/hoan-thien-he-thong-phap-luat-trong-giai-doan-moi>.

trong chính thể thống nhất của hệ thống pháp luật Việt Nam nên luôn có mối quan hệ biện chứng với các lĩnh vực pháp luật khác. Một hành vi tuy có dấu hiệu của tội phạm nhưng tính chất nguy hiểm không đáng kể hoặc Nhà nước thấy không cần thiết phải sử dụng biện pháp hình sự thì Nhà nước sẽ xử lý bằng các biện pháp khác. Đây là chính sách nhân đạo, hướng thiện của Nhà nước trong xử lý tội phạm và vi phạm pháp luật. Chính sách này dựa trên các quy định của một số văn bản luật như Luật Xử lý vi phạm hành chính, Luật Trẻ em, Luật Giáo dục... Phải đánh giá hiệu quả điều chỉnh của các văn bản luật này trong mối tương quan với BLHS, từ đó mới xác định rõ nội hàm của chính sách hình sự nhân đạo, hướng thiện, làm cơ sở cho các quy định trong BLHS.

Giảng dạy chính sách hình sự phải giúp người học hiểu rõ cơ sở pháp lý của chính sách hình sự để người học hiểu rõ cơ chế, cách thức để các quan điểm, chủ trương, đường lối của Đảng về tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người có thể đi vào cuộc sống, cũng như mối quan hệ giữa chính sách hình sự với các chính sách pháp luật khác trong tổng thể hệ thống chính sách, pháp luật quốc gia về ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người trong chính sách hình sự. Từ đó, giúp người học hiểu rõ hơn về tầm quan trọng, ý thức tự bảo vệ các quyền của bản thân, tôn trọng nhân phẩm, các quyền và tự do của người khác trong vụ án hình sự nói riêng, trong xã hội nói chung.

4. Cơ sở đạo đức trong tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự

Đạo đức xã hội là phạm trù thuộc ý thức xã hội, là tổng hợp các chuẩn mực,

nguyên tắc ứng xử được xã hội thừa nhận để điều chỉnh hành vi của con người trong quan hệ với người khác và với xã hội.¹⁶ Chính sách hình sự thể hiện rất rõ sự tôn trọng các giá trị đạo đức truyền thống của dân tộc thông qua chính sách nghiêm trị các hành vi xâm phạm nghiêm trọng đạo đức, thuần phong, mỹ tục của dân tộc. Chính sách hình sự nhân đạo, hướng thiện được thể hiện rất rõ trong nhiều quy định của BLHS.¹⁷ Ví dụ, quy định về trường hợp “Giết ông, bà, cha, mẹ, người nuôi dưỡng, thầy giáo, cô giáo của mình” là một tình tiết tăng nặng định khung trong tội giết người (điểm đ khoản 1 Điều 123) với mức cao nhất của khung hình phạt là tử hình. Ngược lại, chính sách hình sự nhân đạo, hướng thiện được áp dụng cho các trường hợp phạm tội mà theo truyền thống, đạo đức của dân tộc Việt Nam cần được giảm nhẹ. Chính sách này được thể hiện trong nhiều quy định trong BLHS, ví dụ quy định “Người phạm tội là phụ nữ có thai”, “Người phạm tội là người đủ 70 tuổi trở lên”, “Người phạm tội là người khuyết tật nặng hoặc khuyết tật đặc biệt nặng”, “Người phạm tội là người có bệnh bị hạn chế khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi của mình”... là các tình tiết giảm nhẹ trách nhiệm hình sự quy định tại Điều 51 BLHS năm 2015.

Cơ sở đạo đức trong tiếp cận quyền con người còn thể hiện ở đạo đức nghề nghiệp của những người tiến hành tố tụng, người tham gia tố tụng. Một nền tư pháp chuyên nghiệp, hiện đại, công bằng, nghiêm minh, liêm chính, bảo vệ công lý,

¹⁶ Viện Khoa học pháp lý - Bộ Tư pháp, *Từ điển Luật học*, Nxb Tư pháp, Hà Nội, 2006, tr.229.

¹⁷ Trần Hữu Tráng, “Xu hướng nhân đạo và hướng thiện trong áp dụng pháp luật hình sự Việt Nam”, *Tạp chí Khoa học kiểm sát*, số 06/2018, tr.10-20.

bảo vệ quyền con người, quyền công dân đòi hỏi những người tiến hành tố tụng phải đề cao trách nhiệm, đạo đức trong thi hành công vụ. Chỉ khi hình phạt được quyết định một cách chính xác và công bằng thì mục đích của hình phạt mới đạt được.¹⁸ Để quyết định được loại và mức hình phạt chính xác, công bằng, đòi hỏi quá trình điều tra vụ án hình sự phải làm rõ mọi tình tiết khách quan, nhất là nhân thân người phạm tội và nguyên nhân dẫn đến hành vi phạm tội, gồm cả nguyên nhân trực tiếp và nguyên nhân sâu xa. Có như vậy mới giúp Hội đồng xét xử có đầy đủ cơ sở để thông qua xét xử, đưa ra được một hình phạt chính xác, phù hợp nhất đối với người phạm tội. Bởi lẽ, mỗi trường hợp phạm tội cụ thể trong thực tiễn là rất khác nhau, kể cả khi các vụ án có nhiều tình tiết tương tự nhau. Ví dụ, A và B sau khi phạm tội đều thành khẩn khai báo, ăn năn hối cải (đều thỏa mãn điểm s khoản 1 Điều 51 BLHS năm 2015) nhưng mức độ thành khẩn khai báo, ăn năn hối cải của A và B trên thực tế là rất khác nhau. Khi đó, không thể áp dụng loại và mức hình phạt như nhau đối với A và B, kể cả khi các tình tiết khác là tương tự nhau. Muốn vậy, đòi hỏi người tiến hành tố tụng phải có tinh thần trách nhiệm cao cùng với phẩm chất, đạo đức tốt thì mới nỗ lực, cố gắng làm rõ sự khác biệt của “*thành khẩn khai báo, ăn năn hối cải*” giữa A và B, từ đó mới đánh giá chính xác mức độ thành khẩn khai báo, ăn năn hối cải của từng người để áp dụng chính xác loại và mức hình phạt cụ thể cho từng người phạm tội. Ngược lại, nếu chỉ làm đúng quy định của pháp luật để áp dụng loại và mức hình

phạt như nhau cho A và B (vì đều thỏa mãn tình tiết quy định tại điểm s khoản 1 Điều 51 BLHS năm 2015) thì sẽ không đạt được mục đích và hiệu quả của hình phạt, cũng như không bảo đảm công lý, công bằng, không bảo đảm hiệu quả điều chỉnh của pháp luật hình sự. Tương tự như vậy, những người tham gia tố tụng như người làm chứng, người giám định, người định giá, người bào chữa... cũng phải có tinh thần trách nhiệm cao và phẩm chất, đạo đức tốt thì sự tham gia của họ trong giải quyết vụ án hình sự mới có chất lượng, hiệu quả, từ đó mới giúp những người tiến hành tố tụng, nhất là Hội đồng xét xử có đủ cơ sở để làm rõ sự thật khách quan của vụ án, làm rõ nhân thân người phạm tội. Khi đó, Hội đồng xét xử mới có đầy đủ cơ sở thuyết phục để định tội danh và quyết định hình phạt chính xác.

Giảng dạy chính sách hình sự phải giúp người học hiểu rõ cơ sở đạo đức của chính sách hình sự, qua đó giúp người học hiểu rõ quan điểm, chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách pháp luật của nhà nước đã luật hóa các giá trị đạo đức, truyền thống tốt đẹp của dân tộc thể hiện trong các chính sách hình sự, kể cả chính sách nhân đạo, hướng thiện hay chính sách nghiêm trị.

5. Nội dung của tiếp cận quyền con người trong giảng dạy các nguyên tắc của chính sách hình sự trong giai đoạn mới

Nội dung của tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự chính là làm rõ quan điểm của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người trong chính sách hình sự; làm rõ quan điểm nhất quán của Đảng và Nhà nước trong việc coi con người là trung

¹⁸ Võ Khánh Vinh, *Áp dụng pháp luật hình sự - Những vấn đề lý luận và thực tiễn*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2021, tr.379.

tâm, là mục tiêu của sự phát triển, của mọi chính sách pháp luật, trong đó có chính sách hình sự.¹⁹

5.1. Tiếp cận quyền con người trong giảng dạy các nguyên tắc của chính sách hình sự

Nguyên tắc của chính sách hình sự là các tư tưởng nền tảng cơ bản xác định các cách tiếp cận chung của Nhà nước và xã hội đến hoạt động mang tính định hướng chiến lược trong điều chỉnh các quan hệ pháp luật hình sự.²⁰ Ví dụ, nguyên tắc hệ thống của chính sách hình sự có nội hàm là việc xây dựng và thực hiện chính sách hình sự phải mang tính hệ thống, tính tổng thể, tính toàn diện. Tính hệ thống, tính tổng thể, tính toàn diện của chính sách hình sự đòi hỏi phải có sự tác động qua lại mật thiết giữa chính sách xây dựng pháp luật, chính sách áp dụng pháp luật, chính sách giải thích pháp luật, chính sách giáo dục và đào tạo pháp luật và các hình thức khác.²¹ Ví dụ, trong BLHS năm 2015, chính sách nhân đạo, hướng thiện là một trong các chính sách thể hiện rõ quan điểm của Nhà nước về quyền con người, được cụ thể hóa tại Điều 3 “Đối với người lần đầu phạm tội ít nghiêm trọng, thì có thể áp dụng hình phạt nhẹ hơn hình phạt tù, giao họ cho cơ quan, tổ chức hoặc gia đình giám sát, giáo dục”.²² Chính sách này thể hiện rất rõ sự ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người của bị cáo khi chỉ áp dụng hình phạt tù (tước tự do) đối với người phạm tội trong các trường hợp thật cần thiết (áp dụng hình phạt tù là biện pháp cuối cùng khi tất cả các biện pháp khác không đạt được mục

đích). Trong các hình phạt không tước tự do, hình phạt tiền được quy định là hình phạt chính cho hầu hết các tội phạm ít nghiêm trọng và tội phạm nghiêm trọng. Đối với tội phạm rất nghiêm trọng, hình phạt tiền chỉ áp dụng đối với các tội xâm phạm trật tự quản lý kinh tế, môi trường, trật tự công cộng, an toàn công cộng và một số tội phạm khác do Bộ luật hình sự quy định.

So với quy định của BLHS năm 1999, sửa đổi, bổ sung năm 2009 thì phạm vi áp dụng hình phạt tiền trong BLHS hiện hành đã được mở rộng đáng kể. Tuy nhiên, chính sách áp dụng hình phạt chưa thực sự phù hợp với chính sách xây dựng hình phạt. Điều này thể hiện ở tỷ lệ áp dụng hình phạt tiền trong tổng số người phạm tội trong thực tiễn chiếm một tỷ lệ rất nhỏ.²³ Điều này cũng thể hiện chính sách giải thích chế định hình phạt cũng chưa phù hợp với chính sách xây dựng hình phạt. Có thể thấy, trong lĩnh vực hình sự, trong khi chính sách xây dựng pháp luật hình sự rất được chú trọng thì các chính sách giải thích pháp luật hình sự và áp dụng pháp luật hình sự lại ít được chú trọng. Trong thực tiễn, thay vì giải thích pháp luật hình sự, các cơ quan có thẩm quyền lại ban hành các văn bản hướng dẫn áp dụng pháp luật, trong đó có nhiều nội dung giải thích pháp luật. Đây chính là sự thiếu tính hệ thống, tính thống nhất của chính sách hình sự. Nói cách khác, đây là sự vi phạm nguyên tắc hệ thống của chính sách hình sự. Sự vi phạm này sẽ làm giảm hiệu quả điều chỉnh của pháp luật hình sự, qua đó ảnh hưởng đến hiệu quả của

¹⁹ Võ Khánh Vinh, *Chính sách pháp luật*, Sđd, tr. 199.

²⁰ Võ Khánh Vinh, *Chính sách pháp luật*, Sđd, tr. 218.

²¹ Võ Khánh Vinh, *Chính sách pháp luật*, Sđd, tr. 220-221.

²² Điểm d, đ khoản 1 Điều 3 BLHS năm 2015.

²³ Trần Hữu Tráng, *Trách nhiệm hình sự và hình phạt chính không tước tự do – So sánh giữa Việt Nam và Cộng hòa Liên bang Đức*, Nxb. Công an nhân dân, Hà Nội, 2023, tr. 168-169.

việc tôn trọng, ghi nhận, bảo đảm và bảo vệ quyền con người trong lĩnh vực luật hình sự.

5.2. Tiếp cận quyền con người trong giảng dạy các phương tiện của chính sách hình sự

Các phương tiện của chính sách hình sự tiếp cận quyền con người là các công cụ và kỹ thuật học được sử dụng để thực hiện các ý tưởng chính sách hình sự. Đó là tất cả các giải pháp, các đòn bẩy, các hình thức, các nguồn lực chính sách để đạt được mục đích bảo đảm và bảo vệ hiệu quả quyền con người.²⁴ Ví dụ, chính sách nghiêm trị sử dụng phương tiện hình phạt để bảo đảm và bảo vệ quyền con người. Một hành vi giết người dưới 16 tuổi, giết phụ nữ mà biết là có thai, giết người có tính chất côn đồ... là các hành vi xâm phạm nghiêm trọng quyền con người, thể hiện sự suy đồi về mặt đạo đức, nhân cách. Vì vậy, chính sách hình sự sử dụng hình phạt chung thân, tử hình để nghiêm trị các hành vi này nhằm bảo đảm hiệu quả phòng ngừa tội phạm, qua đó bảo đảm, bảo vệ tốt nhất quyền của nhóm người yếu thế trong xã hội.

Một vấn đề đặt ra là việc sử dụng phương tiện hình phạt mang tính trừng trị có xâm phạm quyền con người không? Khoa học Luật hình sự coi sự tồn tại của Luật hình sự là một tất yếu khách quan với nhiệm vụ bảo vệ các giá trị nền tảng của đời sống cộng đồng, bảo vệ quyền con người. Quyền con người với các giá trị của cuộc sống, giá trị xã hội và các lợi ích hợp pháp được thừa nhận là một trong các khách thể bảo vệ của Luật hình sự.²⁵ Để

bảo vệ các lợi ích này, việc áp dụng hình phạt đối với người phạm tội là tất yếu bởi mục đích của việc áp dụng hình phạt chính là để phòng ngừa, bao gồm cả phòng ngừa riêng đối với cá nhân người phạm tội và cả phòng ngừa chung trong xã hội.²⁶ Việc áp dụng hình phạt chính là phản ứng của xã hội đối với các hành vi gây thiệt hại cho xã hội, xâm phạm nghiêm trọng đến quyền con người của người khác. Đây chính là cơ sở xã hội của hình phạt nhằm bảo vệ quyền con người.²⁷ Như vậy, chính sách hình sự nghiêm trị là chính sách hình sự cần thiết để tăng cường sự tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người bằng pháp luật hình sự.

Trong các phương tiện của chính sách hình sự, văn bản pháp luật hình sự là phương tiện quan trọng nhất của chính sách hình sự.²⁸ Tiếp cận quyền con người trong giảng dạy pháp luật hình sự, pháp luật tố tụng hình sự, pháp luật thi hành án hình sự, tội phạm học..., cần làm rõ các chính sách hình sự tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người thể hiện cụ thể trong các văn bản pháp luật. Các chính sách hình sự không chỉ ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người của nạn nhân của tội phạm (người bị hại) mà còn ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người của người bị tố giác, người bị kiến nghị khởi tố, người bị giữ trong trường hợp khẩn cấp, người bị bắt, người bị tạm giữ, bị can, bị cáo, người bị kết án, người

Heidelberg, 2014, tr. 2.

²⁶ Johannes Wessels/ Werner Beulke, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Sdd, tr.4.

²⁷ Trần Hữu Tráng, *Trách nhiệm hình sự và hình phạt chính không tước tự do – So sánh giữa Việt Nam và Cộng hòa Liên bang Đức*, Tlđđ, tr. 30-31.

²⁸ Võ Khánh Vinh, *Chính sách pháp luật*, Sdd, tr. 247.

²⁴ Võ Khánh Vinh, *Chính sách pháp luật*, Sdd, tr. 227-228.

²⁵ Johannes Wessels/ Werner Beulke, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 44 Auflage, C.F. Müller Verlag

chấp hành án, phạm nhân... Ngoài ra, các chính sách hình sự cũng ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người của những người tiến hành tố tụng và những người tham gia tố tụng khác.

Tiếp cận quyền con người trong giảng dạy các phương tiện của chính sách hình sự là một nội dung rất phong phú, phức tạp, đòi hỏi phải có cái nhìn tổng quát, toàn diện, tiếp cận đa ngành, liên ngành để giúp người học hiểu rõ vai trò của các phương tiện của chính sách hình sự trong việc ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người.

6. Khuyến nghị nâng cao hiệu quả của tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự trong giai đoạn mới

Bối cảnh giai đoạn mới của đất nước được thể hiện trong nhiều văn bản của Đảng và Nhà nước, trong đó rõ nhất là Nghị quyết số 27-NQ/TW ngày 09/11/2022 Hội nghị lần thứ 6 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XIII về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới. Đây chính là giai đoạn tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới nhằm khắc phục những hạn chế, bất cập, những mặt chưa đáp ứng yêu cầu phát triển, quản lý và bảo vệ đất nước trong tình hình mới. Trong giai đoạn mới, chính sách hình sự phải góp phần vào việc thực hiện mục tiêu *“Hoàn thành cơ bản việc xây dựng nền tư pháp chuyên nghiệp, hiện đại, công bằng, nghiêm minh, liêm chính, phụng sự Tổ quốc, phục vụ Nhân dân, bảo vệ công lý, bảo vệ quyền con người, quyền công dân, bảo vệ chế độ xã*

hội chủ nghĩa, bảo vệ lợi ích của Nhà nước, quyền và lợi ích hợp pháp, chính đáng của tổ chức, cá nhân”. Một trong các nhiệm vụ, giải pháp trọng tâm trong giai đoạn mới là *“Hoàn thiện chính sách, pháp luật liên quan đến tư pháp, bảo đảm tôn trọng và bảo vệ quyền con người, quyền công dân”*.²⁹

Để thực hiện tốt mục tiêu, nhiệm vụ này, cũng như nâng cao hiệu quả tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự, cần thực hiện tốt một số định hướng sau đây:

Thứ nhất, nâng cao nhận thức về ý nghĩa, vai trò, tầm quan trọng của quyền con người trong chính sách hình sự. Bối cảnh giai đoạn mới Đảng và Nhà nước đặc biệt nhấn mạnh việc tiếp tục xây dựng Nhà nước pháp quyền Xã hội chủ nghĩa, trong đó tiếp tục đề cao việc tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người vì con người là trung tâm của xã hội. Vì vậy, nâng cao nhận thức về ý nghĩa, vai trò, tầm quan trọng của quyền con người trong chính sách hình sự là điều kiện tiên quyết để nâng cao hiệu quả tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người trong chính sách hình sự. Chỉ khi nâng cao nhận thức về ý nghĩa, vai trò, tầm quan trọng của quyền con người trong chính sách hình sự thì đội ngũ cán bộ, giảng viên mới hiểu rõ và truyền đạt đầy đủ nhất những tri thức về quyền con người trong chính sách hình sự đến người học. Khi đó, người học mới có thể chiếm lĩnh đầy đủ tri thức về quyền con người trong chính sách hình sự, từ đó lan tỏa đến mọi người trong xã hội ý thức tự bảo vệ

²⁹ Đảng Cộng sản Việt Nam, Nghị quyết số 27-NQ/TW ngày 09/11/2022 Hội nghị lần thứ 6 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XIII về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới.

các quyền của bản thân, tôn trọng nhân phẩm, các quyền của người khác; ý thức về trách nhiệm, nghĩa vụ của công dân đối với nhà nước và xã hội, góp phần phát triển toàn diện con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu hội nhập và phát triển bền vững của đất nước.

Thứ hai, cần có phương pháp luận, phương pháp tiếp cận và phương pháp khoa học hiện đại, tiên tiến để nhận thức đầy đủ, toàn diện về quyền con người trong chính sách hình sự. Như đã phân tích, nội dung quyền con người trong chính sách hình sự là một nội dung phức tạp, thể hiện trong nhiều quy định của pháp luật hình sự, pháp luật tố tụng hình sự, pháp luật thi hành án hình sự, pháp luật về điều tra hình sự, pháp luật về phòng, chống tội phạm và các văn bản pháp luật khác có liên quan. Vì vậy, phải có phương pháp luận, phương pháp tiếp cận và các phương pháp khoa học hiện đại, tiên tiến mới nhận thức được đầy đủ, toàn diện về quyền con người được ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ trong các chính sách hình sự; trên cơ sở đó mới có khả năng đánh giá được hiệu quả của các chính sách hình sự, làm rõ những ưu điểm cũng như những hạn chế trong các chính sách hình sự hiện hành, đặc biệt là những hạn chế trong nguyên tắc của chính sách hình sự, hạn chế trong phương tiện của chính sách hình sự, nhất là phương tiện pháp luật. Từ đó, luận giải một cách chi tiết, khoa học nguyên nhân của những hạn chế trong các chính sách hình sự hiện hành, làm cơ sở để đề xuất được các giải pháp hữu hiệu để hoàn thiện, nâng cao chất lượng, hiệu quả của các chính sách hình sự trong việc ghi nhận, tôn trọng, bảo đảm và bảo vệ quyền con người.

Thứ ba, cần có các hỗ trợ thiết thực, hiệu quả cho hoạt động giảng dạy quyền con người trong chính sách hình sự. Tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự là vấn đề không mới; tuy nhiên, trong bối cảnh tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới, cần phải làm rõ hơn tiếp cận quyền con người trong giảng dạy chính sách hình sự. Điều này đòi hỏi phải chỉnh sửa, bổ sung đề cương môn học, tài liệu giảng dạy, học tập; tăng cường tập huấn, hội thảo, tọa đàm, nghiên cứu trao đổi trong nước và nước ngoài về phương pháp, kinh nghiệm giảng dạy, học tập, kiểm tra, đánh giá nhằm nâng cao chất lượng giảng dạy, học tập môn chính sách hình sự và quyền con người trong chính sách hình sự.

Tiếp cận quyền con người trong giảng dạy các học phần trong chương trình đào tạo nói chung, giảng dạy chính sách hình sự nói riêng trong giai đoạn mới đòi hỏi các cơ sở giáo dục và mỗi cán bộ, giảng viên, sinh viên, học viên trong các cơ sở giáo dục phải có quyết tâm chính trị cao, có sự đồng lòng, chung sức và sự đầu tư thiết thực mới đem lại hiệu quả mong muốn. Quá trình này đòi hỏi từng bước nâng cao nhận thức của người dạy, người học và qua người học lan tỏa ra toàn xã hội ý thức tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người, qua đó giúp ngăn ngừa, hạn chế vi phạm quyền con người, cung cấp tri thức, trang bị kỹ năng, củng cố niềm tin, giúp mỗi người nhận thức đúng đắn ý nghĩa, giá trị của quyền con người, biết tự mình bảo vệ các quyền, tuân thủ pháp luật và biết tôn trọng phẩm giá, các quyền và tự do của người khác trong xã hội./.